

Justitiekottets betänkande

1980/81:29

om åtalsreglerna vid kvinnomisshandel m. m.

Motioner

I motion 1980/81:516 av Eva Winther m. fl. (fp) yrkas att riksdagen beslutar hemställa hos regeringen att sexualbrottsutredningen får i uppdrag att snabbt och med förtur lägga förslag om att kvinnomisshandel skall falla under allmänt åtal.

I motionen återges uppgifter om att en omfattande kvinnomisshandel äger rum i Sverige. Enligt motionärerna sker misshandeln i de flesta fall på enskilt område, varför den inte faller under allmänt åtal. Motionärerna anför också att större delen av de anmälningar som sker tas tillbaka, oftast för att kvinnan är fäst vid mannen, men ibland för att hon är rädd för hämnd.

I motion 1980/81:890 av Anita Persson (s) och Maj-Lis Lööw (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande rättegångsbiträde för misshandlade kvinnor.

I motionen sägs att mer än hälften av de anmälningar om kvinnomisshandel som sker tas tillbaka. Enligt motionärerna beror det många gånger på att kvinnorna utsätts för påtryckningar. I avvaktan på att åtalsreglerna ändras så att även misshandel på enskild plats faller under allmänt åtal anser motionärerna att åtgärder måste vidtas för att stödja de kvinnor som har misshandlats. Rättegångsbiträde bör förordnas för kvinnan redan när hon gör polisanmälan. Biträdet skall ha till uppgift att hjälpa kvinnan så att hon orkar stå fast vid sin anmälan och medverka vid förundersökningen. Ytterligare uppgifter skall vara att upplysa kvinnan om möjligheten att få skadestånd m. m. och att biträda vid rättegången.

I motion 1980/81:1572 av Gunnel Jonäng (c) yrkas att riksdagen hos regeringen begär att frågan om åtalsregeln vid misshandelsbrott utreds med förtur.

Enligt motionären är det våld mot kvinnor som förekommer ett uttryck för bristande jämställdhet och för en föråldrad patriarkalisk ideologi. Motionären anför att våldet mot kvinnor i största utsträckning sker i det fördolda och inte kommer till myndigheternas kännedom, vilket bl. a. innebär att det finns en brottslighet som aldrig blir föremål för samhällets åtgärder. Motionären anser att det är otillfredsställande att misshandel inom hemmets väggar inte faller under samma åtalsregel som misshandel på gatan.

I motion 1980/81:1578 av Annika Öhrström m. fl. (c) yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning av innehåll att 3 kap. 11 §

brottsbalken skall upphöra att gälla med verkan fr. o. m. den 1 januari 1982.

Motionärerna anför att det har skett en omfattande ökning av våldsbrottsligheten inom hemmen och att hustrur och barn utsätts för en regelbunden, inte sällan brutal misshandel. Enligt motionärerna följer åtal mycket sällan. Motionärerna anför vidare att kvinnorna mycket sällan anger misshandeln och att, när de gör det, de oftast övertalas att återta angivelsen. Enligt motionärerna kan ett rättssamhälle, som utger sig för att värna om den enskilda medborgarens integritet till kropp och själ, inte tillåta sig att stillatigande åse den omfattande, mot kvinnor riktade misshandel som förekommer inom hemmets dörrar; polis och åklagare måste ges rätt att omedelbart ingripa mot den som våldfört sig mot annan, även om det sker på enskild plats.

Gällande bestämmelser m. m.

I brottsbalken (BrB) finns beträffande vissa brott regler som innebär att åklagaren inte får väcka åtal annat än om målsäganden har angivit brottet. Målsägande är den mot vilken brottet är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada (20 kap. 8 § rättegångsbalken).

Misshandelsbrottet är indelat i tre svårhetsgrader: ringa misshandel, misshandel och grov misshandel (3 kap. 5 och 6 §§ BrB).

Åklagarna är alltid skyldiga att väcka åtal för grov misshandel. Åtalsplikt gäller också för all misshandel som sker på allmän plats. När det gäller misshandel som inte är grov och som inte har skett på allmän plats krävs att målsäganden har angivit brottet till åtal eller att åtal är påkallat ur allmän synpunkt (3 kap. 11 § BrB).

Vad angår innebörden av uttrycket, att åtal är påkallat ur allmän synpunkt, anses bl. a. att bedömningen får ske med hänsyn såväl till brottets art och straffets syfte som till omständigheterna vid brottets begående. Också sociala hänsyn bör tas, exempelvis till målsäganden. Ibland kan hänsynen till målsäganden tala mot åtal för t. ex. misshandelsbrott i hemmet, men inte sällan är ett allmänt åtal påkallat just för att målsäganden inte har vågat ange brottet. Se åtalsrättskommitténs betänkande (SOU 1976:47) Färre brottmål s. 382 f.

Det kan tilläggas att kravet på angivelse i de situationer som avses i motionerna har brukat motiveras med att samhällets ingripanden med straffrättsliga åtgärder inte bör ske, om den vars intressen har kränkts genom brottet inte uttryckligen önskar ett sådant ingripande eller motsätter sig det (jfr kommittéberättelsen 1981 del II s. 3 f).

Pågående utredningsarbete m. m.

År 1977 tillkallade chefen för justitiedepartementet en kommitté med uppgift att se över BrB:s regler om sedlighetsbrotten, 1977 års sexualbrottskommitté (Ju 1977:03). Kommittén skall enligt sina direktiv bl. a. överväga om det är motiverat att behålla särskilda angivelse regler för sexualbrott. Den skall också undersöka förutsättningarna att underlätta situationen under förundersökningen för den som har utsatts för sexualbrott och överväga hur rutiner kan åstadkommas så att ett offer för sexualbrott kan få omedelbar hjälp av kurator, psykolog, läkare eller annan (kommittéberättelsen 1978 del II s. 19). År 1979 fick kommittén tilläggsdirektiv. Genom dessa utvidgades kommitténs uppgifter till att också omfatta en översyn av reglerna om åtal för misshandel. I direktiven pekas särskilt på sådana fall då kvinnor utsätts för våld i hemmet. I denna fråga anförde departementschefen bl. a. följande.

Kommittén bör närmare analysera de skäl som kan anföras för och emot en ordning som innebär att rätten att åtala för misshandel begränsas genom särskilda regler. Härvid bör beaktas att den allmänna synen på våldsbrottslighet torde vara strängare nu än vad fallet var vid tillkomsten av BrB. Om kommittén finner att de skäl som ligger till grund för den nuvarande ordningen inte längre är härkraftiga eller bara delvis har kvar sin giltighet, bör den föreslå de lagändringar som kan anses påkallade. En möjlighet är därvid att låta misshandel omfattas av en i princip ovillkorlig åtalsplikt utan andra begränsningar än dem som gäller generellt enligt 20 kap. 7 § rättegångsbalken och motsvarande bestämmelser i en del andra författningar. Det är emellertid inte givet att man bör välja en sådan lösning, särskilt som den skulle få konsekvenser även för andra typer av misshandelsbrott än dem som här företrädesvis har diskuterats. Tänkbart är sålunda att behålla en prövning av om åtal är påkallat från allmän synpunkt för vissa grupper av lindriga misshandelsbrott på enskilt område. Även andra lösningar kan komma i fråga.

Enligt samma direktiv skall kommitténs överväganden när det gäller att underlätta situationen för den som har utsatts för sexualbrott också omfatta fall, då våld utan sexuellt inslag har förövats mot kvinnor (kommittéberättelsen 1981 del II s. 3 f).

Utskottet har inhämtat att sexualbrottskommittén ämnar behandla frågan om åtalsreglerna vid misshandel i ett delbetänkande som man planerar att avlämna första halvåret 1981.

I december 1980 behandlade riksdagen två motioner om hjälp till misshandlade kvinnor. Ärendet bereddes av socialutskottet, som remitterade motionerna till bl. a. sexualbrottskommittén. I sitt remissyttrande anförde kommittén bl. a. att dess arbete i denna del var inriktat på att närmare kartlägga existerande resurser och att utarbeta förslag till en delvis författningsmässigt reglerad ordning som säkerställer att offer för sexualbrott verkligen kommer i åtnjutande av den hjälp som olika samhällsorgan kan erbjuda. Enligt yttrandet avser kommittén också att överväga behovet av

anvisningar om speciella rutiner vid de av samhällets institutioner för hjälp eller vård som särskilt ofta kan antas komma i kontakt med offer för sexualbrott. När det gäller stödåtgärder för misshandlade kvinnor uttalade kommittén att dess arbete i allt väsentligt skulle få samma inriktning som när det gäller offer för sexualbrott.

Socialutskottet konstaterade att sexualbrottskommitténs uppgift var begränsad. Utskottet fann att starka skäl talade för att riksdagen tog initiativ till en översyn som syftade till att kartlägga behovet av särskilda insatser för att ge hjälp och stöd åt den som utsätts för misshandel och åt barnen i familjen. Härvid skulle också övervägas hur insatserna lämpligen borde vara utformade. Översynen borde främst avse akuta stöd- och hjälpinsatser. Riksdagen gav regeringen till känna vad socialutskottet hade uttalat (SoU 1980/81:8, rskr 93). Inom regeringskansliet övervägs frågan hur utredningsarbetet skall bedrivas.

Inom brottsförebyggande rådet (BRÅ) pågår arbete som gäller kvinno-misshandel. Bl. a. gör man en undersökning av våldsbrottsligheten. Preliminära resultat av undersökningen redovisas i BRÅ-apropå 1980:1. Av de brott som undersökningen omfattar utgjorde 22 % s. k. hustrumisshandel. Av 77 mord och dråp hörde 39 till kategorin hustrumisshandel. Av 277 fall av grov misshandel gällde 27 hustru eller fästmö. Av dessa 27 fall ledde 16 till att offret dog.

Tidigare riksdagsbehandling

Under föregående riksmöte behandlade justitieutskottet en motion om åtalsreglerna vid barnmisshandel m. m. Motionen avslogs med hänvisning till det arbete som sexualbrottskommittén bedriver (JuU 1979/80:41).

Utskottet

Inledning

I detta betänkande behandlar utskottet tre motioner som syftar till vidgade möjligheter till allmänt åtal vid misshandel av kvinnor och en motion som gäller hjälp åt kvinnor som har blivit utsatta för misshandel.

Åtalsfrågan

Åklagarnas möjligheter att väcka åtal för annan misshandel än sådan som är grov och sådan som har skett på allmän plats begränsas av reglerna i 3 kap. 11 § brottsbalken. För att åtal skall få väckas för sådan misshandel krävs att åtal är påkallat från allmän synpunkt eller att målsäganden har angivit brottet till åtal. Målsägande är den mot vilken ett brott har begåtts eller som har blivit förnärad eller lidit skada av brottet.

Kravet på angivelse från målsäganden har brukat motiveras med att samhället inte bör ingripa med straffrättsliga åtgärder när den som har kränkts genom brottet inte vill att samhället skall ingripa eller motsätter sig det. Enligt utskottets mening kan det ifrågasättas i vilken utsträckning denna motivering alltså gäller för sådana fall som åsyftas i motionerna; en inte ovanlig situation kan vara den att kvinnan utsätts för sådana påtryckningar från den man som misshandlat henne att hon i verkligheten inte har någon möjlighet att ge uttryck för sin uppfattning i åtalsfrågan. Med hänsyn till den utsatta situation som de kvinnor som misshandlats ofta befinner sig i kan det också enligt utskottets mening göras gällande att man genom att lägga avgörandet i åtalsfrågan på kvinnan många gånger försätter henne i en orimligt svår valsituation.

Vad som nu har sagts sammanställt med intresset av att allt våld förhindras i största möjliga utsträckning talar enligt utskottets mening för att införa åtalsregler som inte på samma sätt som nu begränsar möjligheterna att använda straffbestämmelserna på området. Det är därför enligt utskottets mening angeläget att de aktuella åtalsreglerna ses över.

Som framgår av redovisningen i det föregående ingår det i 1977 års sexualbrottskommittés uppdrag att göra en sådan översyn. Enligt vad utskottet har inhämtat avser kommittén att behandla åtalsreglerna med förtur; ämnet kommer att tas upp i ett delbetänkande som kommittén planerar att lägga fram före halvårsskiftet 1981. I detta läge anser utskottet att det inte är påkallat med någon åtgärd från riksdagens sida med anledning av motionerna 516, 1572 och 1578.

Rättegångsbiträde

I motion 890 efterlyses möjlighet att förordna rättegångsbiträde för kvinnor som blivit misshandlade. En huvuduppgift för biträdet bör vara att stödja kvinnan i hennes egenskap av målsägande i samband med polisanmälan och under förundersökningen.

Enligt utskottets mening är det uppenbart att det många gånger för de kvinnor som blir misshandlade föreligger behov av hjälp och stöd från samhällets sida också på andra sätt än som är möjligt inom ramen för rättegångsbalkens och rättshjälpslagens regler.

Av betydelse i sammanhanget är det utredningsarbete som sexualbrottskommittén bedriver. Den skall enligt sina ursprungliga direktiv bl. a. undersöka förutsättningarna att underlätta situationen under förundersökningen för den som har utsatts för sexualbrott och överväga hur rutiner kan åstadkommas så att offer för sexualbrott kan få omedelbar hjälp av kurator, psykolog, läkare eller annan. Genom tilläggsdirektiv har kommitténs uppgift i detta avseende utvidgats till att omfatta fall då våld har förövats mot kvinnor utan att det har haft sexuellt inslag.

Här kan också nämnas att riksdagen i december 1980 begärde en översyn som syftar till att kartlägga behovet av särskilda insatser för att ge hjälp och stöd åt den som utsätts för misshandel. Översynen, som främst bör avse akuta hjälp- och stödinsatser, skall också inrymma överväganden om hur insatserna lämpligen bör vara utformade. Inom regeringskansliet pågår f. n. överväganden i frågan hur översynsarbetet skall bedrivas.

Av vad som sagts nu framgår att arbete pågår för att finna vägar att på olika sätt underlätta situationen för kvinnor som har blivit misshandlade. Motionsspörsmålet är sålunda redan aktualiserat, och enligt utskottets mening saknas därför anledning för riksdagen att – såsom föreslås i motion 890 – hos regeringen påkalla särskilda åtgärder. Utskottet avstyrker därför bifall till motionen.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *åtalsreglerna vid misshandel*
att riksdagen avslår motionerna 1980/81:516, 1572 och 1578,
2. beträffande *rättegångsbiträde för misshandlade kvinnor*
att riksdagen avslår motion 1980/81:890.

Stockholm den 31 mars 1981

På justitieukskottets vägnar

BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Åke Polstam (c), Eric Jönsson (s), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Nygren (s), Björn Körlof (m), Gunilla André (c), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Göte Jonsson (m), Helge Klöver (s), Ella Johnsson (c), Karl-Gustaf Mathsson (s) och Bonnie Bernström (fp).